

І. А. КУНЦЭВІЧ, М. А. РАВЯКА, Г. М. ШТУРМА, В. А. СЯРГЕЕНКА

ЭФЕКТЫЎНАСЦЬ АЗОТНЫХ УГНАЕННЯЎ ПРЫ РОЗНЫХ НОРМАХ ВЫСЯВАННЯ, УРАДЖАЙ І ЯКАСЦЬ АЗІМАГА ЖЫТА ВА ЎМОВАХ ІНТЭНСІФІКАЦЫ НА ЛЁГКІХ ГЛЕБАХ ПАЛЕССЯ БЕЛАРУСІ

Азімае жыта ў Беларусі з'яўляецца адной з найважнейшых збожжавых культур. З прычыны сваіх біялагічных асаблівасцяў жыта здольна даваць высокія і ўстойлівыя ўраджаі на ўсіх тыпах глеб і пераўзыходзіць па ўраджайнасці іншыя збожжавыя культуры пры вырошчванні яго на лёгкіх глебах [1—3].

Раяніраванне і ўкараненне ў вытворчасць новага тэтраплоіднага сорту Пухаўчанка селекцыі БелНДІ земляробства патрабавала распрацоўкі і ўдасканалення тэхналогіі яго вырошчвання.

Улічваючы тое, што азімае жыта — асноўная харчовая культура, найбольш важнымі пытаннямі пры інтэнсіўным яго вырошчванні з'яўляюцца тэрміны ўнясення азотных угнаенняў, іх дазіраванне, адчувальнасць на комплексную ахову ад шкоднікаў, хвароб, прымяненне рэтардантаў у залежнасці ад гушчыні цэнозу і інш.

Даследаванні па названых вышэй пытаннях з сортам азімага жыта Пухаўчанка праводзілі на эксперыментальнай базе «Ліпава» Калінкавіцкага раёна Гомельскай вобласці Беларускага НДІ земляробства ў 1986—1989 гг. на дзвюх глебавых разнавіднасцях: дзярнова-падзолістых супясчаных, падсцілаемых марэнным суглінкам (аграхімічная характарыстыка ворнага слоя: рН_{KCl} 5,6—6,2, N_c — 0,96—1,66, S — 3,9—5,7 мг × экв/100 г глебы, P₂O₅ (па Кірсанаву) — 10,8—16,2, K₂O (па Маславай) — 10,8—15,8 мг/100 г глебы, агульнага азоту — 0,078—0,082%, гумусу (па Цюрыну) — 1,60—1,75%), і пясчаных, падсцілаемых пяскамі (рН 5,5—5,7, N_c — 1,31—1,57, S — 2,8—3,4 мг × экв/100 г глебы, агульнага азоту — 0,043—0,054%, гумусу — 1,25—1,36%). Закладанне палявых даследаў праводзілі ў адпаведнасці з агульнапрынятай метадыкай, уліковай плошча дзялянкі 50 м², паўторнасць у даследах чатырохразовая.

Таблиця 1. Ураджай азімага жыта ў залежнасці ад доз і тэрмінаў унясення азотных угнаенняў, нормаў высявання ва ўмовах інтэнсіфікацыі на пячаных глебах

Варыянт	Угнаенні	Норма высявання, млн га	Прымяненне сродкаў ахова					Без сродкаў ахова					Прыбытак ад сродкаў аховы, ц/га		
			зерне, ц/га					чысты даход, руб/га	зерне, ц/га					чысты даход, руб/га	
			1986 г.	1987 г.	1988 г.	сярэдняе	прыбытак		1986 г.	1987 г.	1988 г.	сярэдняе			прыбытак
1	P ₇₀ K ₁₁₀ — фон	3	15,2	18,9	16,9	17,0	—	—	15,2	18,6	17,3	17,0	—	—	—
		4	15,0	18,9	14,9	16,3	—	—	15,0	19,5	14,8	16,4	—	—	—
		5	16,9	22,9	16,5	18,8	—	—	16,9	20,8	13,1	16,9	—	—	1,9
		6	15,9	24,7	16,3	19,0	—	—	15,9	22,2	13,8	17,3	—	—	1,7
2	Фон+N ₆₀ у пачатку вегетацыі	3	22,9	37,3	32,4	30,9	13,9	162,9	22,9	28,7	25,7	25,8	8,8	123,7	5,1
		4	23,1	35,7	35,6	31,5	15,2	183,5	23,1	31,2	33,9	29,4	13,0	190,2	2,1
		5	25,0	34,2	33,7	31,0	12,2	126,0	25,0	31,0	38,3	31,7	14,8	218,7	-0,7
		6	20,3	37,5	29,2	29,1	10,1	102,8	20,5	33,2	36,9	30,2	12,9	188,6	-1,1
3	Фон+N ₉₀ (1/3 у пачатку вегетацыі+2/3 у пачатку трыбкавання)	3	20,8	36,6	29,5	29,0	12,0	124,2	20,8	29,4	34,2	28,1	11,1	151,5	0,9
		4	23,0	37,4	32,8	31,1	14,8	168,5	23,0	32,3	36,5	30,5	14,1	198,9	0,6
		5	24,6	40,3	31,0	32,0	13,2	143,2	24,6	31,5	35,3	30,5	13,6	191,0	1,5
		6	26,1	42,2	35,9	34,7	15,7	182,8	26,1	34,1	24,6	28,3	11,0	149,9	6,4
4	Фон+N ₁₂₀ (1/2 у пачатку вегетацыі+1/2 у пачатку трыбкавання)	3	16,3	36,9	20,8	24,7	7,7	56,8	16,3	31,3	23,5	23,7	6,7	74,7	1,0
		4	16,5	34,6	26,5	25,9	9,6	79,2	16,5	32,7	21,5	23,6	7,2	82,7	2,3
		5	23,6	41,5	31,6	32,2	13,4	139,2	23,6	31,4	31,4	27,0	10,1	128,6	5,2
		6	24,9	44,1	36,8	35,3	16,3	185,2	24,9	31,6	24,8	27,1	9,8	123,8	8,2
5	Фон+N ₁₅₀ (2/5 у пачатку вегетацыі+2/5 у пачатку трыбкавання+1/5 пры калашэнні)	3	19,0	36,4	43,4	32,9	15,9	170,2	19,0	29,4	29,2	25,9	8,9	100,9	7,0
		4	20,3	39,0	48,2	35,8	19,5	227,1	20,3	32,5	35,1	29,3	12,9	164,2	6,5
		5	26,4	39,0	43,3	36,2	17,4	193,9	26,4	33,5	33,5	31,5	14,6	191,1	4,7
		6	21,5	40,9	35,5	32,7	13,7	135,4	21,7	34,5	32,3	29,5	12,2	153,1	3,2
6	Фон+20 т/га гною+N ₉₀ (1/3 у пачатку вегетацыі+2/3 у пачатку трыбкавання)	3	24,1	48,2	39,9	37,4	20,4	165,7	24,1	43,9	33,3	33,7	16,7	138,6	3,7
		4	24,1	48,8	49,3	40,7	24,4	219,0	24,1	43,8	36,0	34,6	18,2	162,4	6,1
		5	24,0	47,0	45,9	39,0	20,2	152,5	24,0	41,4	41,4	33,2	16,3	132,3	5,8
		6	22,8	45,6	41,1	36,5	17,5	109,8	22,8	41,7	32,2	32,2	14,9	110,1	4,6
НІР ₀₅ , ц/га:															
I — ахова			2,45	2,94	1,96										
II — норма высявання			3,19	3,62	2,77										
III — варыянты доследу			2,88	2,38	3,39										

Папярэднікам у азімага жыта былі бабова-аўсяныя сумесі. У якасці фону прымянялі просты суперфасфат і хлорысты калій, якія ўносіліся пад перадпаяўную культывацыю, з азотных угнаенняў — аміячную селетру. Сродкі аховы: насенне пратручвалася байтанам універсальным, супраць хвароб выкарыстоўвалі фундазол і байлетон, супраць шкоднікаў — метафос, у якасці рэтарданту — кампазан М. Сродкі аховы прымянялі, як адзначана ў схемах доследаў, у дозах, рэкамендаваных для гэтых мэт пры з'яўленні хвароб і шкоднікаў. У доследах прымянялі гной буйной рагатай жывёлы на саламяным подсілле. Хімічны састаў гною па гадах вар'іраваў у межах (% на сырую наважку): N — 0,50—0,53; P₂O₅ — 0,31—0,36; K₂O — 1,04—1,38; вільготнасць — 60,4—62,5.

Метэаралагічныя ўмовы ў вывучаемыя гады рэзка адрозніваліся паміж сабой. У 1986 г. адзначалася засуха; асаблівы дэфіцыт вільгаці назіраўся ў перыяд першай паловы вяснянай вегетацыі, што адбілася на ўраджай ўсіх сельскагаспадарчых культур, у першую чаргу на пясчаных глебах. Ураджайнасць азімага жыта знаходзілася ў межах 20—25 ц/га. Умовы надвор'я 1987 г. садзейнічалі атрыманню высокай ураджайнасці (на лепшых варыянтах 50 ц/га і больш). У 1988 г. недахоп вільгаці ў глебе ў першы перыяд вясновай вегетацыі (май) крыху больш уплываў на пясчаныя глебы, аднак ураджай як на пясках, так і на супесках былі высокімі — на лепшых варыянтах у межах 45—50 ц/га. У гэтыя гады ў сувязі з больш высокай колькасцю ападкаў у перыяд налівання і паспявання збожжа назіралася паляганне пасеваў, асабліва на варыянтах з унясеннем павышаных доз азотных угнаенняў і нормаў высявання. Метэаралагічныя ўмовы 1989 г. былі своеасаблівымі — адрозніваліся мяк-

Табліца 2. Уплыў доз і тэрмінаў унясення азотных угнаенняў у залежнасці ад нормаў высявання і сродкаў аховы на якасць збожжа азімага жыта (сярэдняе за 1986—1988 гг.)

Варыянт	Нормы высявання, млн/га	Са сродкамі аховы					Без сродкаў аховы				
		бялок	выхад бялку, ц/га	%			бялок, %	выхад бялку, ц/га	%		
				N	P ₂ O ₅	K ₂ O			N	P ₂ O ₅	K ₂ O
1	3	9,46	1,38	1,66	0,92	0,58	9,08	1,33	1,59	0,90	0,55
	4	10,81	1,52	1,90	0,98	0,59	10,16	1,43	1,78	0,92	0,57
	5	10,44	1,62	2,01	0,95	0,52	10,85	1,57	1,90	0,89	0,54
	6	10,01	1,42	1,76	0,96	0,55	10,26	1,53	1,80	0,95	0,52
2	3	10,53	2,80	1,85	0,82	0,58	10,07	2,24	1,77	0,96	0,56
	4	9,99	2,71	1,75	0,85	0,58	10,79	2,73	1,89	0,98	0,56
	5	11,72	3,40	2,06	0,88	0,60	10,90	2,98	1,91	0,99	0,58
	6	11,08	2,78	1,94	0,93	0,58	10,60	2,76	1,86	0,95	0,56
3	3	12,12	3,02	2,13	0,96	0,59	11,50	2,78	2,03	0,90	0,60
	4	11,61	3,11	2,04	0,91	0,58	11,70	3,05	2,05	0,90	0,60
	5	11,98	2,95	1,94	0,90	0,56	11,60	3,02	2,04	0,93	0,58
	6	11,86	3,66	2,08	0,88	0,62	11,74	2,85	2,06	0,89	0,58
4	3	12,00	2,55	2,10	0,93	0,60	12,54	2,56	2,20	0,89	0,58
	4	12,58	2,80	2,21	0,93	0,66	12,35	2,50	2,17	0,94	0,62
	5	11,38	3,09	2,00	0,86	0,58	12,04	2,80	2,11	0,87	0,52
	6	12,33	3,90	2,16	0,91	0,58	12,43	2,89	2,18	0,84	0,58
5	3	12,10	3,42	2,12	0,85	0,60	12,48	2,79	2,19	0,93	0,60
	4	11,57	3,56	2,03	0,82	0,57	12,37	3,13	2,17	0,90	0,60
	5	11,27	4,20	1,98	0,82	0,55	11,23	3,04	1,97	0,87	0,56
	6	12,37	3,78	2,17	0,88	0,62	12,46	3,16	2,19	0,90	0,60
6	3	11,06	3,56	1,94	0,93	0,62	10,69	3,10	1,88	0,87	0,60
	4	11,06	3,87	1,94	0,93	0,62	11,59	3,45	2,03	0,92	0,60
	5	11,42	4,51	2,00	0,92	0,60	11,49	3,29	2,03	0,85	0,58
	6	11,70	4,14	2,05	0,90	0,60	11,80	3,27	2,07	0,94	0,62

Таблиця 3. Уплыў азотных угнаенняў, нормаў высявання і сродкаў аховы на вынас асноўных элементаў жыўлення і КІА (ср. за 1986—1988 гг.)

Варыянт	Нормы высявання, млн./га	Са сродкамі аховы						Без сродкаў аховы					
		вынас на 1 т зерня з саломай, кг			КІА, %	акупнасць 1 кг зернем, кг	маса 1000 зярнят, г	вынас на 1 т зерня з саломай, кг			КІА, %	акупнасць 1 кг зернем, кг	маса 1000 зярнят, г
		N	P ₂ O ₅	K ₂ O				N	P ₂ O ₅	K ₂ O			
1	3	22,5	12,6	28,2	—	—	40,6	21,9	12,4	27,9	—	—	38,9
	4	26,9	14,0	37,9	—	—	39,8	25,9	13,5	37,5	—	—	38,0
	5	26,3	12,4	28,3	—	—	39,0	26,3	12,4	31,1	—	—	38,1
	6	21,6	12,4	29,2	—	—	39,6	22,7	12,7	31,4	—	—	38,1
2	3	23,7	10,9	23,9	58,3	23,2	40,5	24,5	12,8	27,4	43,3	14,7	37,1
	4	23,5	10,5	23,6	54,7	25,3	39,6	22,2	11,9	24,8	37,9	21,6	36,4
	5	26,7	10,6	22,2	55,8	20,3	38,6	25,3	11,5	21,7	59,5	24,6	36,0
	6	22,4	11,4	24,8	40,4	16,8	37,6	21,6	11,5	23,8	43,3	21,5	37,1
3	3	27,6	11,8	22,4	46,4	13,3	39,9	26,9	11,4	23,1	42,7	12,3	35,9
	4	26,4	11,1	24,3	42,9	16,4	38,8	26,8	11,1	24,9	43,5	15,6	35,4
	5	25,0	10,6	20,7	34,1	14,7	38,0	26,3	11,0	21,7	39,7	15,1	35,7
	6	24,0	10,0	19,4	46,9	17,4	37,9	25,2	10,6	22,2	35,6	12,2	36,0
4	3	28,9	11,9	24,3	27,7	6,4	37,1	30,2	11,8	25,0	28,8	5,6	35,5
	4	29,5	11,9	28,6	27,1	8,0	36,5	30,1	12,4	30,5	23,8	6,0	35,1
	5	28,1	10,8	24,2	34,3	11,2	35,6	31,7	11,8	28,4	31,5	7,5	33,9
	6	27,3	11,0	23,6	46,0	13,6	35,5	30,0	11,4	29,2	35,2	8,2	34,2
5	3	29,0	11,4	25,2	38,3	10,6	35,2	32,6	13,2	30,6	31,5	5,9	33,7
	4	26,2	10,5	24,9	33,4	13,0	34,9	29,4	12,0	29,6	29,1	8,6	33,0
	5	26,0	9,9	21,0	29,8	11,6	34,8	26,3	10,5	21,8	31,2	11,9	32,9
	6	28,2	10,8	24,2	34,7	9,1	35,2	29,4	11,3	26,1	31,6	8,1	34,5
6	3	25,0	11,4	21,9	61,4	22,7	36,7	25,3	11,2	23,6	53,5	18,6	36,6
	4	24,9	11,0	22,7	55,6	22,4	35,5	26,7	10,9	25,0	52,1	19,2	35,4
	5	25,4	11,0	22,7	55,6	22,4	35,5	26,7	10,9	25,0	52,1	19,2	35,4
	6	25,6	11,3	25,9	58,1	19,4	35,8	26,8	12,0	28,8	52,3	16,6	35,9

кімі і цёплымі восенню і зімой, што садзейнічала пераростанню азімых, а частыя адлігі і дажджы зімой прывялі да некаторага зніжэння перазімоўкі раслін (сорт Пухаўчанка на 10—15%), але садзейнічалі добраму кушчэнню. Вегетацыя азімых ва ўмовах Палескай зоны пачалася рана — у апошній дэкадзе сакавіка, а 14—15 красавіка расліны былі ў фазе выхату ў трубку, 9 мая — каласавання, што апырэджвала развіццё ў параўнанні з сярэдняй шматгадовай у межах двух тыдняў. У сувязі з гэтым нават засуха, якая пачалася ў другой і трэцяй дэкадах мая, амаль не паменшыла ўраджайнасць азімага жыта, бо слабыя фазы (трубкаванне і каласаванне) прайшлі пры дастатковай колькасці вільгаці. Некаторы адмоўны ўплыў аказалі на ўраджайнасць жыта замарзкі ў перыяд яго красавання (адзначалася пагібель пылку, што прывяло да цераззерніцы). Аднак, нягледзячы на ​​своеасаблівыя кліматычныя ўмовы, ураджайнасць культуры была высокая — на лепшых варыянтах больш за 50 ц/га.

Розныя метэаралагічныя ўмовы па-рознаму ўплывалі на фарміраванне ўраджаю і адчувальнасць да інтэнсіўнай тэхналогіі. На пясчаных глебах у засушлівым 1986 г. істотнага ўплыву аховы раслін на пасевах жыта сорту Пухаўчанка не назіралася (табл. 1). Найбольшая ўраджайнасць (25,8 ц/га) атрымана на варыянце з унясеннем N₆₀ пры норме высявання 5 млн шт. усходжага насення. У 1987 і 1988 гг. прыбаўка ад сродкаў аховы вагалася ад 2 да 10 ц/га у залежнасці ад доз азоту і норм высявання (з павелічэннем апошніх яна павялічвалася). Ураджайнасць на лепшым варыянце па гадах адпаведна была 48,8 і 49,3 ц/га. У сярэднім за 1986—1988 гг. найбольшая ураджайнасць (40,7 ц/га) атрымана з

примененнем аховы на варыянце з унясеннем 20 т/га гною + P₇₀K₁₁₀ і N₉₀ дробна (N₃₀ у пачатку вегетацыі + N₆₀ у пачатку трубкавання) пры норме высявання 4 млн шт. усходжага насення. На гэтым варыянце былі сфарміраваны 432 прадукцыйныя сцёблы на 1 м². Прыбаўка ад угнаенняў складала 24,4 (гноў + азот), у тым ліку ад азоту — 14,8 ц/га, чысты даход ад угнаенняў і сродкаў аховы — 219 руб/га. Без гною прыбаўку 15,7 ц/га (агульная ўраджайнасць 34,7 ц/га) забяспечыць гэтая ж доза азоту пры норме высявання 6 млн шт. усходжага насення. Чысты даход склаў 182,8 руб/га. Ад аховы раслін прыбаўка ўраджаю адпаведна атрымана 6,1 і 6,4 ц/га і 56,6 і 32,9 руб/га чыстага даходу. Аднак доза азоту 60 кг/га пры норме высявання 5 млн шт. усходжага насення забяспечыла прыбаўку 14,8 ц/га пры агульнай ураджайнасці 31,7 ц/га і 218,7 руб/га чыстага даходу без прымянення сродкаў аховы і рэтардантаў, што на 35,9 руб. больш у параўнанні з варыянтам, дзе ўносілася азоту 90 кг/га пры норме высявання 6 млн зярнят з прымяненнем сродкаў аховы і рэтардантаў, і гэта без уліку кошту 1 млн шт. першакласнага насення

Табліца 4. Уплыў доз і тэрмінаў унясення азотных угнаенняў, нормаў высявання на ўраджай азімага жыта ва ўмовах супясчаных глеб

Варыянт	Угнаенні	Норма высявання, млн/га	Ураджай зерня, ц/га					Чысты даход, руб/га	КІА, %	Акупнасць, 1 кг зернем, кг
			1986 г.	1987 г.	1988 г.	сярэд-няе				
						прыбаўка				
1	P ₇₀ K ₁₁₀ —фон	3	28,0	29,0	29,2	28,7	—	—	—	—
		4	29,3	30,0	30,6	30,0	—	—	—	—
		5	27,2	24,7	32,2	28,0	—	—	—	—
2	Фон+N ₆₀ у пачатку вегетацыі	3	23,3	47,4	43,5	38,1	9,4	133,2	42,7	15,7
		4	23,2	47,6	47,9	39,6	9,6	133,5	49,2	16,0
		5	23,0	44,3	47,7	38,3	10,3	147,4	46,8	17,2
3	Фон+N ₉₀ (1/3 у пачатку вегетацыі+2/3 у пачатку трубкавання)	3	23,6	50,4	47,8	40,6	11,9	164,1	52,4	13,2
		4	24,5	50,4	48,9	41,3	11,3	154,6	45,1	12,6
		5	23,2	47,1	50,8	40,4	12,4	172,0	43,4	13,8
4	Фон+N ₉₀ (2/3 у пачатку вегетацыі+1/3 у пачатку трубкавання)+кампазан	3	22,6	50,5	48,9	40,7	12,0	143,1	55,3	13,3
		4	21,0	52,5	51,2	41,6	11,6	136,8	53,7	12,9
		5	17,0	47,1	53,8	39,3	11,3	132,0	41,1	12,6
5	Фон+N ₁₂₀ (1/2 у пачатку вегетацыі+1/2 у пачатку трубкавання)+кампазан	3	20,9	47,2	53,5	40,5	11,8	132,9	40,5	9,8
		4	21,7	50,8	54,7	42,4	12,4	142,4	40,4	10,2
		5	22,7	48,5	55,2	42,1	14,1	169,4	43,4	11,8
6	Фон+N ₁₅₀ (2/5 у пачатку вегетацыі+2/5 у пачатку трубкавання+1/5 у пачатку каласавання)+кампазан	3	20,5	48,5	54,5	41,2	12,5	135,4	37,4	8,3
		4	18,9	47,2	59,1	41,7	11,7	122,7	33,5	7,8
		5	22,4	46,9	57,9	42,4	14,4	165,5	34,2	9,6
7	Фон+гноў (20 т/га)+N ₉₀ (1/3 у пачатку вегетацыі+2/3 у пачатку трубкавання)+кампазан NIP _{0,5} , ц/га: норма высявання варыянты доследу	3	23,6	49,8	52,3	41,9	13,2	60,7	55,3	14,7
		4	21,5	51,0	55,4	43,6	13,6	67,0	53,5	15,1
		5	23,2	48,6	56,0	42,6	14,6	82,8	51,9	16,2
			0,96 1,36	1,98 2,80	1,08 1,65					

3 аў вага. Ахова у доследзе прымянялася агульным фонам.

Таблиця 5. Уплыў азотных угнаенняў і нормаў высявання на біяметрычны паказчыкі азімага жыта (сярэдняе за 1987—1988 гг.)

Варыянт	Колькасць на 1 м ² , шт.				Даўжыня, см		Колькасць зярнят у коласе	Маса, г	
	раслін	прадукцыйнасць сцэблаў	з іх		сцябла	коласа		зярня з коласа	1000 зярнят
			галоўных	першага парадку					
<i>Норма высявання 3 млн усходжых зярнят</i>									
1	173	248	173	105	135,6	7,3	36	1,583	47,3
2	169	334	169	195	147,8	7,8	41	1,848	41,8
3	192	425	192	233	141,9	8,2	42	1,902	41,8
4	197	439	197	242	126,5	8,5	41	1,795	41,2
5	170	427	170	257	121,0	8,6	41	1,784	38,0
6	180	464	180	284	121,8	8,9	41	1,740	37,2
7	186	448	185	293	126,5	7,9	38	1,680	38,5
<i>Норма высявання 4 млн усходжых зярнят</i>									
1	191	289	191	98	138,2	6,5	35	1,628	44,8
2	200	417	200	217	148,4	8,2	43	2,029	41,4
3	189	404	189	215	141,5	8,2	42	1,831	41,4
4	194	486	194	292	130,2	7,9	41	1,785	40,5
5	186	497	186	311	120,6	7,8	39	1,561	38,2
6	196	534	196	338	116,3	8,0	41	1,584	36,4
7	204	500	204	296	124,7	7,7	41	1,748	37,8
<i>Норма высявання 5 млн усходжых зярнят</i>									
1	244	402	244	158	135,9	6,3	35	1,419	41,5
2	242	426	242	184	148,0	7,7	42	1,798	39,9
3	223	438	223	215	144,4	7,4	42	1,885	40,5
4	219	300	219	281	126,7	8,2	42	1,740	38,8
5	229	517	229	288	124,6	8,0	41	1,712	37,4
6	224	519	224	295	123,4	8,0	41	1,688	36,1
7	262	507	262	245	130,0	7,0	36	1,611	37,3

(чысты даход разлічаны толькі з прыбаўкі, атрыманай за кошт унясення азоту і сродкаў аховы).

Больш высокія дозы азоту (120—150 кг/га) павялічваюць прыбаўку ад сродкаў аховы, але не павышаюць агульнай ураджайнасці. Расліны ў гэтых умовах не здольныя акумуляіраваць такую колькасць азоту з карысцю для ўраджаю, а гэта эканамічна нявыгадна.

Прымяненне кампазану ва ўмовах пясчаных глеб, асабліва ў засушлівыя гады, прыводзіць да адмоўнага эфекту — расліны прыгнечваюць адсутнасць вільгаці (засуха) і дадаткова кампазан.

Вялікі эфект на пясчаных глебах дае ўнясенне гною. Ва ўмовах інтэнсіфікацыі пры норме высявання 4 млн шт. усходжага насення прыбаўка складала 9,6 ц/га збожжа. Прыбаўка ад гною атрымана ў асноўным за кошт лепшай перазімоўкі (на 14,3%) і прадукцыйнай кусцістасці (на 48,6%). Пры гэтым даход складае 50,5 руб/га. Ва ўмовах пясчаных глеб пры вырошчванні азімага жыта сорту Пухаўчанка па інтэнсіўнай тэхналогіі ўносіць гной трэба абавязкова і толькі ў спалучэнні з ім дробна ўносіць умераную дозу азоту (90 кг/га) і выкарыстоўваць сродкі аховы раслін.

Вывучэнне ўплыву азотных угнаенняў на якасць прадукцыі, у павелічэнні колькасць бялку (табл. 2), паказала, што пры павелічэнні доз азотных угнаенняў колькасць яго некалькі павялічваецца, аднак значнага павышэння збору не назіраецца. Найбольшы выхад бялку атрыманы на аналагічным варыянце, як і ўраджайнасць: пры вырошчванні азімага жыта пасля гною з унясеннем N₉₀P₈₀K₁₁₀ пры норме высявання 4 і 5 млн шт. усходжага насення ён склаў адпаведна 3,87 і 4,51 ц/га.

Сродкі аховы раслін не садзейнічалі лепшаму засваенню асноўных элементаў жыўлення, г. зн. павелічэнню вынасу NPK на адзінку прадук-

цы (табл. 3). Коэфіцыент выкарыстання азоту і яго акупнасць большыя пры ўнясенні меншых доз; пры павелічэнні азоту гэтыя паказчыкі зніжаюцца.

Па выніках даследаванняў ва ўмовах супясчаных глеб пры прымяненні сродкаў аховы найбольшыя эканамічна апраўданыя ўраджайнасць сорту Пухаўчанка (40,6 ц/га) у сярэднім за 1986—1988 гг. і прыбаўка ад азоту (11,9 ц/га) атрыманы без гною пасля фону $P_{70}K_{110}$ і пры ўнясенні той жа дозы азоту (90 кг/га па схеме — N_{30} у пачатку вегетацыі + N_{60} у пачатку трубкавання) пры норме высявання 3 млн шт. усходжага насення без апрацоўкі рэтардантамі (табл. 4). На гэтым варыянце ў залежнасці ад норм высявання да ўборкі было сфарміравана 400—450 прадукцыйных сцёблаў (табл. 5). Пры кусцістасці азімага жыта ва ўмовах лёгкіх глеб прадукцыйныя ў асноўным сцёблы галоўныя і толькі I парадку. Сцёблы II і III парадку, як правіла, слабыя і не ўдзельнічаюць у атрыманні ўраджаю.

Павышаныя дозы азоту з перанясеннем асноўнай часткі на больш позні тэрмін — фазу пачатку трубкавання — менш садзейнічаюць узмоцненаму веснавому кушчэнню, бо ў пачатку вегетацыі ўносіцца больш нізкая доза азоту (N_{30}), сцёблы ўтвараюцца ў асноўным галоўныя і першага парадку (скід адбываецца ў большасці сцёблаў II і III парадку), не абводненыя, моцныя і больш устойлівыя да палягання. У сувязі з гэтым эфектыўнасць кампазану ў асноўным не праяўляецца. На гэтым варыянце фарміруецца больш зярнят у коласе, зярняты больш буйныя і паўнаважкія з большай колькасцю бялку (табл. 6). Па гадах ураджайнасць на гэтым варыянце складала адпаведна 23,6, 50,4, 47,8 ц/га. Чысты даход склаў 164,1 руб/га. Нязначнае павелічэнне ўраджайнасці назіралася пры норме высявання 4 млн шт. усходжага насення.

Больш высокія дозы азоту (120 і 150 кг/га) пры дробным унясенні

Табліца 6. Уплыў азотных угнаенняў і нормаў высявання на колькасць зерня азімага жыта і вынас асноўных элементаў жыўлення ва ўмовах супясчаных глеб (сярэдняе за 1986—1988 гг.)

Варыант	Норма высявання, млн/га	Бялок, %	Выхад бялку	Прыбаўка	Колькасць у зерні			Вынас на 1 т зерня з саломай, кг		
					ц/га	N	P_2O_5	K_2O	N	P_2O_5
1	3	9,80	2,42	—	1,72	0,85	0,55	20,6	11,3	27,9
	4	9,92	2,56	—	1,74	0,90	0,54	21,9	12,1	25,0
	5	9,80	2,36	—	1,71	0,82	0,52	21,8	11,5	29,8
2	3	10,54	3,46	1,04	1,85	0,86	0,55	22,3	11,1	22,8
	4	11,16	3,80	1,24	1,96	0,84	0,54	24,0	11,5	26,7
	5	10,06	3,28	0,92	1,89	0,89	0,49	23,0	11,3	26,3
3	3	11,57	4,04	1,62	2,03	0,80	0,54	26,2	10,7	23,5
	4	12,14	4,31	1,75	2,13	0,87	0,55	25,7	11,3	24,8
	5	11,06	3,84	1,48	1,94	0,89	0,52	24,9	11,2	22,6
4	3	11,07	3,87	1,45	1,96	0,87	0,54	26,8	11,4	24,1
	4	11,63	4,16	1,60	2,04	0,78	0,53	27,4	10,7	25,2
	5	11,12	3,76	1,40	1,95	0,85	0,51	24,9	10,8	22,4
5	3	12,03	4,19	1,77	2,11	0,81	0,57	26,6	10,4	22,2
	4	11,57	4,22	1,66	2,03	0,78	0,50	26,9	10,4	23,4
	5	11,51	4,17	1,81	2,02	0,87	0,59	26,8	10,8	22,1
6	3	12,31	4,36	1,94	2,16	0,87	0,55	28,0	11,1	22,4
	4	11,80	4,24	1,68	2,07	0,76	0,54	27,8	10,4	24,3
	5	12,14	4,43	2,07	2,13	0,83	0,53	26,4	10,4	21,1
7	3	11,22	4,04	1,62	1,97	0,88	0,60	26,0	10,8	21,3
	4	12,14	4,55	1,99	2,13	0,86	0,52	26,1	11,0	23,3
	5	11,86	4,34	1,98	2,08	0,90	0,56	25,3	11,1	21,9

Таблиця 7. Уплыў азотных угнаенняў і сродкаў аховы на ўраджайнасць азімага жыта

Варыянт	Угнаенні	Ураджайнасць, ц/га						Сярэдняе за 1987—1989 гг.				
		1987 г.	1988 г.	1989 г.	сярэдняе за 3 гады	прыбаўка		бялок, %	маса 1000 зярнят, г	чысты даход, руб.	Ступень развіцця хваробы, %	
						ад азоту	ад аховы				снегавая цвіль	мучністая раса
1	P ₈₀ K ₁₁₀ — фон	30,2	27,3	27,1	20,2	—	—	7,56	42,4	—	45,1	42,0
2	Фон+N ₉₀ (1/3 у пачатку вегетацыі+ +2/3 у пачатку трубкавання)	52,9	44,3	49,3	48,8	20,6	—	8,51	41,1	301,8	43,4	30,0
3	Фон+N ₉₀ (тое ж)+фундазол восенню	50,9	44,8	51,4	49,0	20,8	0,2	8,54	40,5	295,4	47,7	28,2
4	Фон+N ₉₀ (—«—)+фундазол вясной	53,7	44,9	50,3	49,6	21,4	0,8	8,70	40,5	304,9	45,6	29,1
5	Фон+N ₉₀ (—«—)+фундазол у два тэрміны	51,7	43,7	48,8	48,1	19,9	—0,7	8,27	40,2	271,6	41,4	27,8
6	Фон+N ₉₀ (—«—)+сімазін	52,8	44,4	51,7	49,6	21,4	0,8	8,32	41,8	311,0	46,5	36,7
7	Фон+N ₉₀ (—«—)+кампазан	50,8	44,1	49,7	48,2	20,0	—0,6	8,39	40,0	269,8	42,1	36,8
8	Фон+N ₉₀ (—«—)+байлетон	59,6	46,5	49,2	51,8	23,6	3,0	8,32	42,5	345,7	46,5	22,4
9	Фон+N ₉₀ (—«—)+метафос	58,8	47,2	47,5	51,2	23,0	2,4	8,39	41,7	328,9	43,4	21,2
10	Фон+N ₉₀ (—«—)+ахова ў комплексе НІР ₀₅ , ц/га	60,8 4,28	49,4 3,12	48,9 4,54	53,0	24,8	4,2	8,31	40,9	326,7	45,3	21,2

былі ефектыўныя толькі ў 1988 г., калі назіралася дастаткова ападкаў у другой палове вяснова-летняй вегетацыі. У гэтым годзе была таксама ефектыўная трэцяя падкормка азотам. У іншыя гады такога не назіралася.

Гной ва ўмовах супясчаных глеб пры той жа дозе азоту, што і на пясках, забяспечыў прыбаўку ўраджаю на 1,3—2,3 ц/га, аднак эканамічна яна неапраўданая. Павелічэнне доз азотных угнаенняў не садзейнічала росту вынасу асноўных элементаў жыўлення на адзінку прадукцыі (табл. 6).

Вывучэнне асобна і ў комплексе відаў аховы ад пустазелля, хвароб, шкоднікаў і прымянення рэтардантаў яшчэ раз пацвердзіла, што пры дробным унясенні азотных угнаенняў з перанясеннем асноўнай дозы на больш позні тэрмін — фазу пачатку трубкавання — прымяненне кампазану не прынесла станоўчага ефекту (табл. 7, глеба супясчаная). Не атрымана прыбаўка і ад прымянення гербіцыдаў (сімазіну). Колькасць пустазелля на кантролі ў гады даследаванняў вагалася ў межах 35—40 шт. на 1 м². Гэта ў асноўным аднагадовыя расліны. Прымяненне сімазіну памяншала пустазелле да 15—20 шт., аднак павелічэння ўраджайнасці не было. Гэта сведчыць аб тым, што азімае жыта пры прадукцыйным сцебластоі 350—450 сцеблаў на 1 м² здольнае само змагацца з пустазеллем, без дадатковых затрат на хімічную праполку.

Ва ўмовах лёгкіх глеб Палескай зоны аказалася неэфектыўным апрацоўка азімага жыта сорту Пухаўчанка фундазолам як у асенні, так і ў вясенні перыяд. Вынікі ўліку снегавай цвілі паказалі (табл. 7), што развіццё яе было слабае і толькі на лісці. Хуткае адрастанне азімага жыта не прыводзіць да якога-небудзь істотнага зніжэння прадукцыйнасці раслін ад пашкоджання, таму і няма прыбаўкі ад фундазолу.

Пашкоджанне каранёвымі цвільямі азімага жыта ва ўмовах лёгкіх глеб Палескай зоны пасля бабова-аўсяных папярэднікаў было нязначным і не адрознівалася як на варыянтах, апрацаваных фундазолам, так і на кантрольных

Найбольшая прыбаўка атрымана пры ахове раслін ад хвароб і шкоднікаў. У сярэднім за 1987—1989 гг. прыбаўка ад выкарыстання байлетону складала 3 ц/га (ступень развіцця мучністай расы знізілася на 10—15%). Ахова ў комплексе павялічыла ўраджайнасць азімага жыта Пухаўчанка на 4,2 ц/га, якая атрымана ў асноўным за кошт прымянення байлетону.

Хімічная ахова не ўплывала на колькасць бялку ў збожжы азімага жыта.

Вывады

1. Найбольш ефектыўнай дозай азоту для сорту Пухаўчанка як на пясчаных, так і супясчаных глебах з'яўляецца 90 кг/га пры ўнясенні дробна ў два прыёмы (N_{30} — пачатак вегетацыі + N_{60} — пачатак трубкавання) з перанясеннем асноўнай часткі на больш позні тэрмін — фазу пачатку трубкавання і пры аптымальных нормах высявання: 3—4 млн шт. усходжага насення на супесках і 4—5 млн шт. усходжага насення на пясках.

2. Пры вырошчванні азімага жыта сорту Пухаўчанка па інтэнсіўнай тэхналогіі ва ўмовах пясчаных глеб абавязковым павінна быць унясенне 20—30 т/га гною і дробнае прымяненне аптымальных доз азоту; у такіх умовах эканамічна ефектыўная ахова.

3. Пры зніжэнні норм высявання і прымяненні азотных угнаенняў дробна з перанясеннем асноўнай часткі на больш позні тэрмін — фазу пачатку трубкавання прымяненне рэтардантаў (кампазану) пад азімае жыта не ефектыўнае — палягання не назіраецца.

4. З комплексу сродкаў аховы ва ўмовах лёгкіх глеб Палескай зоны найбольшая прыбаўка ўраджаю атрымана ад прымянення байлетону,

г. зн. пры ахове ад хвароб. Ураджайнасць збожжа сорту Пухаўчанка без аховы ў сярэднім за 1987—1989 гг. складала 48,8 ц/га, ад прымянення комплексу аховы — 53,0 ц/га і аднаго байлетону — 51,8 ц/га, г. зн. з прыбаўкі, атрыманай ад комплекснай аховы, — 4,2 ц/га на долю байлетону прыпадае 3,0 ц/га. Такім чынам, ва ўмовах лёгкіх глеб Палескай зоны хімічныя сродкі аховы трэба ў асноўным прымяняць супраць лісцевых хвароб; уся астатняя ахова павінна быць аграэхнічная, акрамя экстрэмальных гадоў.

Summary

Protection of winter rye from the leaf pathogens is most effective on light soils in Polesie (Woodland).

Літаратура

1. Прокопов П. Е. и др. // Земледелие и растениеводство в БССР, т. 21, Минск, 1977.
2. Маёр А. Г. і інш. // Весці АН БССР. Сер. с.-г. навук. 1985. № 4.
3. Кунцэвіч І. А. и др. // Агрехимия. 1984. № 11.